

Düzenlenmemiş ön sürüm

İlçe.: Genel
7 Kasım 2024

Orijinal: İngilizce

İnsan Hakları Komitesi

Türkiye'nin ikinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler*

1. Komite, 23 ve 24 Ekim 2024 tarihlerinde gerçekleştirdiği 4162. ve 4163. toplantılarında² Türkiye^{min1} ikinci periyodik raporunu değerlendirmiştir. Komite, 5 Kasım 2024 tarihinde gerçekleştirdiği 4179. toplantısında mevcut sonuç gözlemlerini kabul etmiştir.

A. Giriş

2. Komite, basitleştirilmiş raporlama prosedürünü kabul ettiği ve bu prosedür kapsamında hazırlanan raporlama öncesi konular listesine cevaben ikinci periyodik raporunu sunduğu için Taraf Devlete müteşekkirdir. Komite, 2012 yılındaki bir önceki incelemesinden sonra, raporlama döneminde Sözleşme hükümlerinin uygulanması için alınan tedbirler konusunda Taraf Devlet delegasyonu ile yapıcı diyalogunu yenileme fırsatı bulduğu için takdirlerini ifade eder. Komite, delegasyon tarafından sağlanan sözlü yanıtlar ve yazılı olarak kendisine sağlanan tamamlayıcı bilgiler için Taraf Devlete teşekkür eder.

B. Olumlu yönler

3. Komite, Taraf Devlet tarafından alınan aşağıdaki yasal ve politik tedbirleri memnuniyetle karşılamaktadır:

(a) 2023 yılında Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Kurulunu kuran ve şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kapasitesini genişleten 25 Kasım 2023 tarihli ve 2023/16 sayılı Genelge

(b) 27 Mayıs 2022 tarihli ve 7406 sayılı Kanun, Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nda değişiklik yaparak ısrarlı takibi 2022 yılında suç olarak tanımlamıştır

(c) 2021-2025 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Dördüncü Ulusal Eylem Planı'nın 2021 yılında kabul edilmesi;

(d) 2021'de 2021-2023 İnsan Hakları Eylem Planı'nın kabul edilmesi;

(e) Suç mağdurlarının desteklenmesine ilişkin 10 Haziran 2020 tarihli ve 63 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 2020 yılında Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Daire Başkanlığı ve ilgili müdürlükler kurulmuştur;

(f) İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun 2016 yılında kurulması.

* Komite tarafından 142. oturumunda (14 Ekim - 7 Kasım 2024) kabul edilmiştir.

¹ CCPR/C/TUR/2.

² Bkz. CCPR/C/SR.4152 ve CCPR/C/SR.4153.

4. Komite ayrıca, Taraf Devletin 2017 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyari Protokolü kapsamındaki soruşturma usulünü bir iletişim usulü olarak kabul etmesini memnuniyetle karşılamaktadır.

C. Başlıca endişe konuları ve tavsiyeler

Sözleşmenin uygulandığı anayasal ve yasal çerçeve

5. Komite, Taraf Devlet'in beyanlarını ve Sözleşme'nin 27. maddesine koyduğu çekinceyi sürdürmesinden üzüntü duymaktadır. Ayrıca, Taraf Devlet'in Komite'nin görüşlerini (madde 2 ve 27) uygulamak için alınan somut tedbirler hakkında ek bilgi vermemiş olmasını da esefle karşılamaktadır.

6. **Komite'nin önceki tavsiyeleri ışığında, Taraf Devlet beyanlarını ve 27. maddeye koyduğu çekinceyi geri çekmeyi düşünmelidir. Taraf Devlet ayrıca, Sözleşme'nin 2(2) ve (3) maddelerine uygun olarak, tüm sonuç gözlemlerini uygulamak ve Komite'nin görüşlerini uygun ve etkili mekanizmalar yoluyla tam olarak yürürlüğe koymak için gerekli tüm adımları atmalıdır. Ayrıca, Komite'nin herhangi bir telafi tedbirine hükmettiği başvuru sahiplerinin, bu tedbirlerin uygulanması için yerel mahkemelere başvurma hakkını tanıyan mevzuatı kabul etmeyi düşünmelidir. Ayrıca, Taraf Devlet, Sözleşme ve Sözleşme'nin iç hukukta uygulanabilirliği konusunda hakimler, savcılar ve avukatlar arasında farkındalık yaratma çabalarını artırmalı ve Sözleşme hükümlerinin mahkemeler tarafından dikkate alınmasını sağlamalıdır.**

7. Komite, Nisan 2017'de Olağanüstü Hal sırasında Anayasa'da yapılan değişikliklerin, parlamento ve yargı aleyhine yürütmenin yetkilerini orantısız bir şekilde güçlendirdiğini ve Taraf Devlette hesap verebilirlik ve kuvvetler ayrılığı eksikliğine ilişkin haklı endişelere yol açtığını düşünmektedir; özellikle de Parlamento'yu baypas eden kanunların çıkarılması ve Hakimler ve Savcılar Kuruluna etkili denetim usulleri olmaksızın yapılan atamalarla ilgili olarak.

8. **Taraf Devlet, hesap verebilirliği sağlamak ve özellikle yargı konusunda kuvvetler ayrılığı ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmak için mevzuatını gözden geçirmeyi düşünmelidir. Ayrıca, yargının tam bağımsızlığını ve tarafsızlığını hukuken ve uygulamada güvence altına almalıdır.**

9. Komite, 2021-2023 İnsan Hakları Eylem Planını akılda tutarken; yargının bağımsız işleyişini sağlamanın yanı sıra terörle mücadele mevzuatının muhalif siyasetçiler ve aktivistler, gazeteciler, avukatlar ve insan hakları savunucularına karşı hak ihlali yaratacak şekilde kötüye kullanılmasını önlemeye yönelik etkili tedbirlerin eksikliğinden endişe duymaktadır. Komite, İnsan Hakları Eylem Planı'nın amaç ve hedeflerinin uygulanmamasından ve Taraf Devlet mevzuatına aktarılmamasından üzüntü duymaktadır (madde 2).

10. **Taraf Devlet, bir sonraki İnsan Hakları Planına, yargının bağımsız işleyişini sağlamak ve terörle mücadele mevzuatının kötüye kullanılmasını önlemek için somut ve etkili tedbirler dahil etmelidir.**

Ulusal İnsan Hakları Kurumu

11. Komite, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun B statüsü ile akredite edildiğini not eder. Komite, Yürütme'den bağımsız olmadığı ve Kurul üyelerinin çeşitlilik göstermediği yönündeki raporlardan endişe duymaktadır (madde 2).

12. **Taraf Devlet, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına yönelik ulusal kurumların statüsüne ilişkin ilkelere (Paris İlkeleri) tam olarak uymasını ve görevini etkili ve bağımsız bir şekilde yerine getirebilmesini sağlamak için Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel İttifakının tavsiyelerini derhal uygulamalıdır. Taraf Devlet, şeffaf, katılımcı ve bağımsız seçme ve atama süreçlerini; Kurulun çeşitli ve çoğulcu bir bileşime sahip olmasını sağlamalıdır.**

Ayrımcılık yapmama

13. Komite, Taraf Devlet'teki yasal çerçevenin, LGBTQ bireyler, engelliler ve Kürt toplumu gibi etnik azınlıklar da dahil olmak üzere Sözleşme kapsamındaki tüm temellerde ayrımcılığa karşı tam koruma sağlamadığına dair endişesini yinelemektedir. Bu bağlamda Komite, LGBTQ bireylere ve derneklere yönelik sistematik ayrımcılık ve şiddetten; örgütlenme ve ifade özgürlüğü haklarından yararlanmalarına yönelik kısıtlamalardan endişe duymaktadır. Komite, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun ayrımcılığı yasaklayan kapsamlı bir yasal çerçeve sunmasına rağmen, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı ele almadığını ve bu temelde şikâyetler almasını engellediğini not etmektedir. Komite ayrıca Kürt toplumuna yönelik ayrımcılık ve ırkçı saikli şiddet raporlarından da endişe duymaktadır (madde 2, 3, 6, 25 ve 26).

14. Taraf Devlet şunları yapmalıdır:

(a) Hem kamu hem de özel sektörde ve Sözleşme kapsamında yasaklanan tüm temellerde kesişimsel, doğrudan ve dolaylı ayrımcılık da dahil olmak üzere ayrımcılığı yasaklayan kapsamlı bir mevzuat kabul etmeli; mevzuatın etkili bir şekilde uygulanmasını ve mağdurların etkili ve uygun çözümlere erişimini sağlamalı ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı ele alabilmesini sağlamak için Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nda değişiklik yapmalıdır;

(b) Tüm ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçu eylemlerinin derhal ve etkili bir şekilde soruşturulmasını, failerin adalete teslim edilmesini ve suçlu bulunmaları halinde uygun yaptırımlarla cezalandırılmalarını ve mağdurlara yeterli çözüm yollarının sağlanmasını temin etmelidir.

Olağanüstü haller

15. Komite, darbe girişiminin ardından Temmuz 2016 ile Temmuz 2018 arasında yürürlükte olan olağanüstü hal döneminde kanun hükmünde kararnamele getirilen kısıtlamaların orantısız niteliğinden ve Sözleşme'ye aykırı istisnai tedbirlerden endişe duymaktadır. Komite ayrıca, bu dönemde, bir terör örgütüyle bağlantıyı neyin oluşturduğunun net bir şekilde tanımlanmaması bakımından ceza hukukunda yasaya uygunluk ilkesi gibi askıya alınamayacak Sözleşme haklarının ihlal edildiğine dair raporlardan ve ayrıca aşağıdaki maddelerin eksikliğinden rahatsızlık duymaktadır. (madde 4): a) maddi kapsamı ve süreleri ve olağanüstü hal kararnamelelerinin olağan mevzuata aktarılması da dahil olmak üzere olağanüstü hal tedbirlerinin sıkı bir şekilde uyarlanması, b) terörle mücadele tedbirlerinin uygulanabilirliğini belirlemek için yeterli kriterler ve c) adil yargılanma güvencelerinin.

16. Komite'nin olağanüstü hal sırasında Sözleşme hükümlerinin askıya alınmasına ilişkin 29 (2001) sayılı genel yorumu ışığında, Taraf Devlet Sözleşme'de yer alan tüm haklara eksiksiz bir şekilde saygı göstermeli ve Sözleşme'nin 4. maddesinde belirtilen tüm koşullara sistematik olarak uymalıdır. Taraf Devlet özellikle şunları yapmalıdır

(a) Olağanüstü hal bağlamında insan haklarını kısıtlayan her türlü tedbirin istisnai, geçici, ayrımcı olmayan, orantılı ve kesinlikle gerekli olması ve bağımsız yargı denetimine tâbi olmasının garanti altına alınması;

(b) Olağanüstü hal sırasında işlenen tüm insan hakları ihlalleri iddialarının derhal, bağımsız, tarafsız ve etkili bir şekilde soruşturulması; sorumluların usulüne uygun olarak yargılanması ve cezalandırılması ve mağdurların tam tazminat alınması.

Terörle mücadele önlemleri

17. Komite, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu da dahil olmak üzere, terörle mücadeleye ilişkin yasal çerçevenin, özellikle de "terör" ve "terör suçlusu" nun geniş tanımına ilişkin 1. ve 2. maddelerinin Sözleşme ile uyumlu olmamasından duyduğu endişeyi yineler. Türkiye Anayasa Mahkemesi, terör suçları ve bunlarla ilgili cezaların açık ve öngörülebilir olmasının sağlanması ve terör suçu işleyenlerin haklarının korunması gerektiğini vurgulamıştır.

Ceza Kanunu'nun 220/6 maddesi uyarınca kovuşturulanlar. Komite, 220/6. maddede Mart 2024'te yapılan değişiklikleri not etmektedir, ancak raporlar, maddenin hâlâ keyfi tutuklama ve gözaltı, kovuşturma ve mahkumiyetlere karşı yeterli kesinlik ve yeterli güvenceden yoksun olduğunu göstermektedir. Komite ayrıca 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun hakkında da endişe duymaktadır. Kanunun amacı kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele etmek olsa da, sivil toplum örgütlerini hedef almak, onları sıkı denetim ve izlemeye tabi tutmak, mal varlıklarını dondurmak ve haklarını kısıtlamak için kullanıldığı bildirilmektedir (madde 2, 4, 6, 7, 9, 14 ve 22).

18. **Taraf Devlet, 3713 sayılı Kanun, 7262 sayılı Kanun ve Ceza Kanunu'nun ilgili maddeleri dahil olmak üzere terörle mücadele mevzuatını, özellikle terörle ilgili suçların geniş tanımlarını netleştirip daraltarak ve bu kanunların sivil toplum örgütlerini hedef almak için kötüye kullanılmamasını sağlayarak, Sözleşme'ye ve yasaya uygunluk ve kesinlik ilkelerine tam olarak uygun hale getirmelidir. Taraf Devlet ayrıca, terör eylemlerinden veya ilgili suçlardan şüphelenilen veya suçlanan kişilere, Sözleşme'ye uygun olarak, yasada ve uygulamada tüm uygun yasal güvencelerin sağlanmasını temin etmelidir.**

Kadına yönelik şiddet

19. Komite, aile içi şiddet ve sözde "namus" suçları bağlamında çok yüksek sayıda kadın cinayeti ve ölümünün yanı sıra etkili önleme, koruma tedbirleri, failerin etkili bir şekilde soruşturulması ve kovuşturulmasının eksikliğinden endişe duymaktadır. Komite, Taraf Devletin 2021 yılında Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden (İstanbul Sözleşmesi) çekilmesinin teşvik etmiş olabileceği kadınlara yönelik şiddetin normalleşmesine ilişkin raporlardan endişe duymaktadır. Komite, gözaltı merkezlerinde cinsel şiddet de dâhil olmak üzere kadınlara yönelik şiddete ilişkin güvenilir raporlardan ve Gülen hareketiyle bağlantılı olduğundan şüphelenilen kadınların tıbbi bakıma erişiminin olmamasından duyduğu endişeyi ifade etmektedir. Komite, her türlü şiddete maruz kalan kadınların; yetkililerin sorumluluk almaması, yaftalanma ve yeniden mağdur edilme riski nedeniyle şikayette bulunmaktan korkmalarından endişe duymaktadır (madde 2, 3, 6, 7 ve 26).

20. **Taraf Devlet, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddeti önlemek, ele almak ve ortadan kaldırmak için, aile içi şiddet ve sözde "namus suçları" da dahil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü şiddeti açıkça ele alan kapsamlı yasal ve politik reformları kabul etmelidir. Özellikle şunları yapmalıdır**

(a) "Namus" suçları da dahil olmak üzere, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik tüm şiddet vakalarının derhal ve kapsamlı bir şekilde soruşturulmasını, failerin kovuşturulmasını ve mahkum edilmeleri halinde suçun ağırlığıyla orantılı cezalara çarptırılmalarını sağlamalıdır;

(b) Mağdurların herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan gerekli hukuki, tıbbi, mali ve psikolojik desteği almalarını ve kendileri ve çocukları için sığınma evlerine erişim de dahil olmak üzere yeterli hukuk yollarına ve etkili koruma araçlarına erişimlerini sağlamalıdır;

(c) Tüm kadınların hakları, koruma tedbirleri ve çözüm yolları hakkında bilgiye erişiminin sağlanması da dahil olmak üzere, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet vakalarının ve zararlı uygulamaların bildirilmesini kolaylaştıracak ve teşvik edecek mekanizmaları güçlendirmelidir ve yardım arayan kadınların sosyal olarak yaftalanmasını ve yeniden mağdur edilmesini önlemelidir;

(d) Hâkimlerin, savcılarının, kolluk kuvvetlerinin ve sağlık personelinin, kadına yönelik şiddet vakalarını etkili ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde ele almalarını sağlayacak uygun eğitimleri almaya devam etmelerini sağlayın, kadın hâkim, savcı ve polis memurlarının sayısını arttırmalıdır ve uzman birimlere erişimlerini garanti altına almalıdır;

(e) **Bu tür eylemlerin suç teşkil eden niteliği hakkında kamuoyunda farkındalık yaratan ve kadına yönelik şiddeti normalleştiren klişelerle mücadele eden halk eğitim programlarını arttırmalıdır.**

Yolsuzlukla mücadele önlemleri

21. Komite, yolsuzlukla mücadeleye ilişkin yasal çerçevedeki boşluklardan endişe duymakta ve Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) tarafından uluslararası düzeyde dile getirilen, yasama sürecinde şeffaflığın olmaması, parlamento üyeleri için etik kuralların bulunmaması ve yargının bağımsız olmaması gibi endişeleri yinelemektedir. Komite ayrıca, hükümet yetkilileri ve savcılar tarafından güvenilir yolsuzluk iddialarının soruşturulmaması ve kovuşturulmaması ve yabancı rüşvet davalarının takip edilmemesinden endişe duymaktadır. Komite, 2023 depreminin ardından inşaat sektöründe yolsuzluk yapıldığına dair raporlardan ve olağanüstü hal sırasında mal varlıklarının kamulaştırılması ve bunların Hükümet tarafından atanan kayyumlarla yönetilmesinin ardından yolsuzluğun artmasından endişe duymaktadır (madde 2 ve 25).

22. Taraf Devlet, hükümet ve yargı dahil olmak üzere her düzeyde yolsuzluğun ve yabancı rüşvet vakalarının önlenmesi ve ortadan kaldırılmasına yönelik çabalarını arttırmalıdır. Tüm yolsuzluk iddialarının hızlı, kapsamlı, bağımsız ve tarafsız bir şekilde soruşturulması için çabalarını artırmalı ve faillerin kovuşturulmasını ve suçlu bulunmaları halinde suçun ağırlığıyla orantılı cezalara çarptırılmalarını ve mağdurlara yeterli tazminatın sağlanmasını temin etmelidir.

Zorla kaybetmeler ve kaçırılmalar

23. Komite, bölgedeki diğer ciddi insan hakları ihlallerinin yanı sıra Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki çok sayıda zorla kaybetme vakasından endişe duymaktadır. Komite ayrıca, Kuzey Suriye'deki bölgeler de dahil olmak üzere, Türk yetkililer tarafından ülke dışında zorla kaybetme ve diğer ciddi insan hakları ihlalleri iddialarından da endişe duymaktadır. Komite, 1980'ler ve 1990'larda Türkiye'de yaşanan zorla kaybetmelerle ilgili bilgi ve çözüm eksikliğinden duyduğu endişeyi dile getirmektedir. Komite, 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun, zorla kaybetme olaylarına karıştıkları iddia edilen çalışanlarına cezai kovuşturmalardan tam dokunulmazlık sağlayan hükümlerinden endişe duymaktadır (madde 6, 9 ve 12).

24. Taraf Devlet, tüm zorla kaybetme vakalarını aydınlatmalı ve gecikmeksizin tarafsız ve kapsamlı soruşturmalar yürütmeli; mağdurların ve yakınlarının soruşturmanın ilerleyişi ve sonuçları hakkında bilgilendirilmesini sağlamalıdır. Ayrıca sorumluları tespit etmeli, yargılanmaları ve suçlu bulunmaları halinde suçlarının ağırlığıyla orantılı uygun cezalara çarptırılmalarını ve zorla kaybetme mağdurlarına ve ailelerine tam tazminat sağlanmasını temin etmelidir. Ayrıca zorla kaybetme vakalarında Milli İstihbarat Teşkilatı ajanlarına cezai kovuşturmadan muafiyet tanıyan hükümleri kaldırmalıdır. Taraf Devlet, Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'ye katılmayı da değerlendirmelidir.

25. Komite, Gülen hareketiyle bağlantılı olduğundan şüphelenilen yüzden fazla kişinin yanı sıra siyasi muhaliflerin veya hükümeti eleştiren gazetecilerin herhangi bir adli iade prosedürü olmaksızın ülke dışına çıkarıldığına ve zorla Taraf Devlete nakledildiğine dair raporlardan endişe duymaktadır. Komite, aynı kişilere karşı Interpol Kırmızı Bültenlerinin kötüye kullanıldığı iddiaları ve siyasi amaçlı iade süreçlerinin kullanılması konusunda endişelerini ifade etmektedir (madde 6, 9, 12 ve 14).

26. Taraf Devlet, Taraf Devlet'e kaçırma veya zorla nakil olaylarının gerçekleşmemesini, Interpol'ün Kırmızı Bültenlerinin kötüye kullanılmamasını ve iade süreçlerinin siyasi saiklerle yapılmamasını ve adil yargılanma güvencelerine uygun olarak yürütülmesini sağlamak için yeterli güvenceler oluşturmalıdır.

İşkence ve zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya cezalandırmanın yasaklanması

27. Komite, Taraf Devlet'in işkenceye karşı "sıfır tolerans" politikasına ilişkin güvencelerini ve bu tür ihlaller için zaman aşımını kaldırma yönündeki olumlu adımını not etmekle birlikte, İşkenceye Karşı Komite'nin polis gözetiminde ve cezaevlerinde işkence ve kötü muamelenin yaygın bir şekilde gerçekleştiğine ve son yıllarda kullanımındaki artışa ilişkin kaygılarını yineler ve açıklamasını tekrarlar; yeterli izlemenin yanı sıra güvenli ve etkili bir şikayet mekanizmasının ve failer için suçun ağırlığıyla orantılı rafaşsız, bağımsız ve kapsamlı soruşturmaların, kovuşturmaların ve yaptırımların bulunmamasının fiili bir cezasızlık durumuna yol açtığı konusunda (madde 2, 7, 9, 10 ve 14. maddeler)

28. Taraf Devlet işkence ve kötü muameleyi ortadan kaldırmalıdır. Özellikle de şunları yapmalıdır:

(a) **İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesine İlişkin El Kitabı'na (İstanbul Protokolü) uygun olarak tüm işkence ve kötü muamele iddiaları ve gözaltında ölümler hakkında kapsamlı, bağımsız ve tarafsız soruşturmalar yürütmek, ve Potansiyel Yasadışı Ölümlerin Soruşturulmasına İlişkin Minnesota Protokolü uyarınca, kolluk kuvvetleri de dahil olmak üzere failleri kovuşturmak ve mahkum edilmeleri halinde suçun ağırlığıyla orantılı yaptırımlarla cezalandırmak ve mağdurlara rehabilitasyon da dahil olmak üzere tam bir çözüm ve telafi sağlamak;**

(b) **Soruşturmalarda ve Bilgi Toplamada Etkili Görüşme İlkeleri (Méndez İlkeleri) gibi uluslararası insan hakları standartları konusunda eğitim de dahil olmak üzere hakimlere, savcılara, kolluk kuvvetlerine ve adli tıp ve sağlık personeline verilen insan hakları eğitimini güçlendirmek de dahil olmak üzere işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaları önlemek için gerekli tüm tedbirleri almak;**

(c) **Özgürlüğünden mahrum bırakılan herkesin işkence ve kötü muamele iddialarının soruşturulması için bağımsız, güvenli ve etkili bir şikayet mekanizmasına erişimi sağlamak ve şikayetçilerin misillemelere karşı korunmasını güvence altına almak.**

Kişi özgürlüğü ve güvenliği

29. Komite, siyasi muhaliflerin, hakimlerin, savcılarının, gazetecilerin, insan hakları savunucularının ve terörle ilgili suçlamalarla karşı karşıya kalanların suçlama olmaksızın uzun süre tutuklu kalmaları da dahil olmak üzere, Taraf Devlet'teki uzun süreli yargılama öncesi tutukluluktan endişe duymaya devam etmektedir. Bu bağlamda, savunma avukatlarının hedef alındığı, hukuka aykırı gözaltılara itiraz etmenin zorlaştırıldığı, müvekkilleriyle görüşme ve dava dosyalarına erişimin kısıtlandığı ve temyiz sürecinin uzun sürdüğü yönündeki bildirimlerden duyduğu endişeyi dile getirmektedir (madde 9 ve 14).

30. Komite'nin kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin 35 (2014) sayılı genel yorumu ışığında, Taraf Devlet, hapsedmeye alternatif olarak hapis dışı tedbirlerin daha geniş bir şekilde uygulanması da dahil olmak üzere, yargılama öncesi tutukluluk kullanımını önemli ölçüde azaltmalı ve terörle ilgili suçlamalarla karşı karşıya olanlar da dahil olmak üzere, tüm tutuklu kişilere, uygulamada, tutukluluklarının başlangıcından itibaren tüm yasal ve usule ilişkin güvencelerin sağlanmasını temin etmelidir. Özellikle de şunları yapmalıdır

(a) **Yargılama öncesi gözaltında tutulan kişilerin hakları konusunda bilgilendirilmelerini, avukatlarına derhal erişebilmelerini, ilgili olduğunda suç duyurularının derhal yapılmasını ve duruşmaların hızlı bir şekilde ve kamuya açık olarak yapılmasını sağlamak;**

(b) **Birleşmiş Milletler Hapis Dışı Tedbirler için Asgari Standart Kurallar (Tokyo Kuralları) ve Birleşmiş Milletler Kadın Mahkumlara Muamele ve Kadın Suçlular için Hapis Dışı Tedbirler Kuralları (Bangkok Kuralları) ışığında, bu tür alternatiflere gereken önemin verilmesi de dahil olmak üzere, yargılama öncesi tutukluluğa alternatiflerin mevcudiyetini ve bu alternatiflere başvurulmasını arttırmak ve kefalet hakkına etkili bir erişimi teşvik etmek ve sağlamak;**

(c) Yargılama öncesi tutukluluğun istisnai olmasını, yalnızca gerekli olduğunda ve mümkün olduğunca kısa bir süre için uygulanmasını ve tutukluluğa ilişkin yasal sınırların sıkı bir şekilde uygulanmasını sağlamak;

(d) Tutukluluk halinin, habeas corpus hakkının etkin bir şekilde uygulanması da dahil olmak üzere, ilgili adli makamlar tarafından hızlı, kapsamlı ve tarafsız bir şekilde incelenmesini ve keyfi olarak gözaltına alınan herkesin koşulsuz olarak serbest bırakılmasını ve yeterli tazminatın ödenmesini sağlamak;

(e) Terörle mücadele usullerinde dava dosyalarına erişimin sınırlandırılmasının savunma hakkının gereksiz yere kısıtlanmasına yol açmamasını sağlamak.

31. Komite, Taraf Devlet'in ceza infaz sisteminin kapasitesini artırmaya yönelik kayda değer çabalarını not etmekle birlikte, cezaevlerinin aşırı kalabalık olmaya devam etmesinden ve özellikle yeterli sağlık hizmeti, içme suyu, gıda, ısıtma, havalandırma ve aydınlatmaya erişim eksikliği ve kötü sıhhi koşullar hakkındaki raporlardan endişe duymaktadır. Komite ayrıca, uzun süreli hücre hapsi ve siyasi mahkumlar için daha ağır tutukluluk koşullarına ilişkin raporlardan da endişe duymaktadır. Bu bağlamda Komite, cezaevi nüfusunu azaltmayı amaçlayan 7242 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'un ayrımcı hükümlerine ilişkin raporlardan endişe duymaktadır; zira söz konusu kanun, terörizmle suçlanan siyasi mahkumlara denetimli serbestlik ve şartlı tahliyeye erişim konusunda diğer mahkumlarla eşit muamele etmemektedir (madde 2, 9 ve 10).

32. Taraf Devlet, hapis cezasına alternatif olarak hapis dışı tedbirlerin daha geniş bir şekilde uygulanması da dahil olmak üzere, cezaevlerindeki ve diğer alıkonulma yerlerindeki aşırı kalabalığı azaltmaya yönelik çabalarını sürdürmelidir. Ayrıca şunları da yapmalıdır:

(a) Tutukluluk koşullarının, Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı için Asgari Standart Kurallar (Mandela Kuralları), Birleşmiş Milletler Kadın Mahpusların Islahı ve Kadın Suçlular için Gözetim Dışı Tedbirler Kuralları (Bangkok Kuralları) dahil olmak üzere ilgili uluslararası insan hakları standartlarına tam olarak uymasını ve sağlık hizmetleri, içme suyu, gıda, ısıtma, havalandırma ve aydınlatmanın yanı sıra hijyen ve sanitasyon ile rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon destek hizmetlerine yeterli erişimin sağlanmasını temin etmek için çabalarını yoğunlaştırmalıdır;

(b) Hücre hapsinin kullanımını, sadece son çare olarak ve mümkün olduğunca kısa bir süre için uygulamak suretiyle etkili bir şekilde sınırlandırmalı ve hücre hapsinin kullanımının yargı denetimine tabi olmasını sağlamalıdır.

İnsan ticareti

33. Komite, insan ticaretiyle mücadele konusunda Taraf Devlet tarafından yürütülen çabaları ve insan ticaretiyle mücadeleye yönelik Üçüncü Ulusal Eylem Planı'nın sonuçlandırılmasında kaydedilen ilerlemeyi not eder. Ancak Komite, genellikle beraat eden veya hafif cezalar alan insan tacirleri için bildirilen düşük mahkumiyet oranından endişe duymaktadır. Komite ayrıca, mağdurların etkili bir şekilde tespit edilmesi ve etkili soruşturmanın yürütülmesi de dahil olmak üzere, insan ticaretinin önlenmesi ve insan ticaretiyle mücadele için yeterli uzmanlık eğitimi ve kaynakların bulunmamasından endişe duymaktadır. Komite, mağdurlara yardımın iyileştirilmesi için atılan adımları kabul etmekle birlikte, güvenli barınma ve özel sığınma evlerine erişim, yeterli sağlık hizmeti ve yasal koruma da dahil olmak üzere, hizmetlerin veya özel koruma ve desteğin ülke genelinde yeterli kapsamda olmamasından endişe duymaktadır. Komite ayrıca, mağdurların insan ticareti sonucu işlemeye zorlandıkları fiiller nedeniyle cezalandırılmalarına ilişkin raporlardan da endişe duymaktadır (madde 2, 7, 8 ve 26).

34. Taraf Devlet, insan ticaretini etkili bir şekilde önleme, mücadele etme ve cezalandırma çabalarını, aşağıdakiler de dahil olmak üzere daha da güçlendirmelidir:

(a) İnsan ticareti vakalarının hızlı, kapsamlı, etkili ve tarafsız bir şekilde soruşturulmasını, failerin kovuşturulmasını ve mahkum edilmeleri halinde suçun ağırlığıyla orantılı cezalara çarptırılmalarını ve mağdurların tazminat da dahil olmak üzere tam telafi almalarını sağlamak;

(b) Mağdurlara ülkenin her yerinde güvenli ve uzmanlaşmış sığınma evleri, sağlık hizmetlerine ve hukuki korumaya erişim, etkili hukuk yolları, rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon destek hizmetleri gibi yeterli koruma ve yardım sağlamak;

(c) Kamuoyuna yönelik önleme ve farkındalık artırma kampanyalarının artırılması ve yargı, savcılar, kolluk kuvvetleri ve sınır yetkilileri dahil olmak üzere ilgili tüm Devlet görevlilerine insan ticareti mağdurlarının önlenmesi, tespiti ve yönlendirilmesine ilişkin standartlar ve prosedürler konusunda uzmanlık eğitimi vermek;

(d) İnsan ticaretini önlemek, mücadele etmek ve cezalandırmaktan sorumlu tüm kurumların yanı sıra sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere koruma ve yardım sağlayan kurumlara yeterli mali, teknik ve insan kaynağı tahsis edilmesini sağlamak;

(e) Göçmenler ve mülteciler arasında insan ticareti mağdurlarının tespit edilmesine yönelik çabaları daha da arttırmak;

(f) Mağdurların işleme zorlandıkları suçlardan dolayı cezalandırılmamaları için özel yasal hükümleri benimsemek.

Hareket özgürlüğü

35. Komite, 2016'daki darbe girişiminde yer aldıklarından şüphelenilen veya Gülen hareketiyle bağlantılı oldukları iddia edilen devlet memurları, akademisyenler ve öğrencilere uygulanan toplu pasaport iptali, seyahat yasağı veya ülkeden ayrılmak için izin talep etme zorunluluğundan endişe duymaktadır (madde 12).

36. Taraf Devlet, seyahat özgürlüğünü güvence altına almalı ve 12. madde de dahil olmak üzere Sözleşme'ye ve Komite'nin seyahat özgürlüğüne ilişkin 27 (1999) sayılı genel yorumuna uygun olmayan, örneğin haksız veya ayrımcı gerekçelere dayanan kısıtlamalardan kaçınmalı; ve bu tür davalar için bağımsız ve tarafsız bir temyiz sürecinin mevcut olmasını sağlamalıdır.

Göçmenlere, mültecilere ve sığınmacılara yönelik muamele

37. Komite, Taraf Devlet'in bölgedeki mülteci krizlerine yanıt verme konusundaki kayda değer çabalarını memnuniyetle karşılarken, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'ye (1951 Mülteci Sözleşmesi) getirilen coğrafi sınırlama ile Sözleşme'nin uygulanmasının Avrupa'dan gelen mültecilerle kısıtlanmasına ilişkin endişelerini yinelemektedir. Komite ayrıca, geri göndermeme ilkesinin ihlal edildiğine ve Afganistan ve Suriye gibi ülkelere toplu olarak sınır dışı edildiklerine dair raporlardan ve "güvenli ülke" listesinin belirlenmesinde netlik olmamasından endişe duymaktadır. Komite ayrıca, kötü muamele veya süresiz gözaltı tehdidi altında "gönüllü" geri dönüş belgelerini imzalamaya zorlanan kişilerin, Suriye gibi çatışma bölgeleri de dahil olmak üzere, zorla sınır dışı edilmelerine ilişkin bazı vakalara dair raporlardan da endişe duymaktadır. Komite ayrıca, özellikle Suriyelilere yönelik nefret söylemi ve göçmen karşıtı propaganda vakalarından; sığınmacıların tutulduğu gözaltı merkezlerindeki insanlık dışı ve aşağılayıcı yaşam koşullarından ve Suriyeli ve Afgan göçmenlerin son derece güvencesiz durumları nedeniyle insan ticaretine açık olmalarından endişe duymaktadır (madde 7, 9, 12 ve 13).

38. Komite'nin önceki tavsiyeleri ışığında, Taraf Devlet, geri göndermeme ilkesine saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla, menşesine bakılmaksızın, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan tüm kişilerin ulusal topraklara ve mülteci statüsünün veya uluslararası korumanın bireysel olarak belirlenmesine yönelik adil ve etkili usullere sınırsız erişimini sağlamalıdır. Bu perspektifte, Taraf Devlet, Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin (1951 Mülteci Sözleşmesi) coğrafi olarak uygulanabilirliğini kısıtlayan beyanını geri çekmeyi değerlendirmelidir. Taraf Devlet ayrıca,

(a) Sınır dışı etme işlemlerinde adil yargılanma standartlarına ve geri göndermeme ilkesine uyulmasını sağlayın ve gönüllü geri dönüş süreçlerinde zorlamayı önlemek için etkili güvenceler oluşturmali;

(b) Göçmenlerin ve sığınmacıların gözaltına alınmasının yalnızca son çare olarak ve mümkün olan en kısa süreyi Garanti edecek şekilde kullanılmasını sağlamak, gözaltına alternatif insan haklarına saygılı yöntemleri arttırmak ve gözaltındaki yaşam koşullarının ve muamelelerinin uluslararası standartlara uygun olmasını sağlamak;

(c) Göçmenlere, sığınmacılara ve mültecilere yönelik nefret söylemini kınamak ve bununla mücadele etmek ve saygı kültürünü teşvik etmek için farkındalık artırıcı kampanyalar yürütmek.

Adalet erişim, adil yargılanma hakkı ve yargının bağımsızlığı

39. Komite, Anayasa'nın 138. maddesi ve 2802 sayılı Kanun'un 4. maddesinde yer alan yargının bağımsızlığına ilişkin hükümlere rağmen, 2014 yılında 6524 sayılı Kanun'un kabul edilmesinin ve 2017 yılında yapılan anayasa değişikliklerinin ardından yürütmenin yargı üzerindeki kontrolünün önemli ölçüde arttığını gösteren raporlardan endişe duymaktadır. Raporlar, Türkiye Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yürütme ve yasama organlarından bağımsız olmadığını göstermektedir. Komite, Türkiye Barolar Birliği'nin teşkilatlanmasına ilişkin 2020 yılında yapılan mevzuat değişikliklerinin ardından illerde birden fazla baro kurulabilmesinden endişe duymaktadır. Taraf Devlet, bu tedbirin avukatların mesleklerini daha iyi icra etmelerine olanak sağladığını belirtmekle birlikte Komite, bunun avukatlık mesleğinin siyasallaşması ve hukukun üstünlüğü ve insan hakları durumunu eleştiren Baroların susturulması riski yaratmasından endişe duymaktadır. Komite ayrıca, özellikle olağanüstü hal döneminde, sadece avukatlık mesleğini icra ettikleri için Ceza Kanunu'nun 314(2) maddesi uyarınca "silahlı terör örgütüne üye olma" şüphesiyle soruşturulan, gözaltına alınan veya tutuklanan avukat sayısının çok yüksek olmasından endişe duymaktadır (madde 2, 9 ve 14).

40. Taraf Devlet, yargının tam bağımsızlığını ve tarafsızlığını ve savcılık hizmetinin işlevsel özerkliğini sağlamak ve yasama ve yürütme organları tarafından herhangi bir haksız baskı veya müdahale olmaksızın özgürce faaliyet göstermelerini garanti altına almak için yasal ve uygulamada acil önlemler almalıdır. Özellikle, şunları yapmalıdır:

(a) Türkiye Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun yürütme makamından tam bağımsızlığını sağlamak için, Kurul üyelerinin yarısından az olmamak üzere, yargının her kademesinden kendi meslektaşları tarafından seçilen hâkim ve savcılardan oluşmasını sağlamak ve yargı içindeki çoğulculuğa saygı göstermek de dâhil olmak üzere gerekli tüm tedbirleri almalıdır;

(b) Sözleşme'yi ve 1990 tarihli Avukatların Rolüne İlişkin Temel İlkeler'i dikkate alarak, avukat örgütlerinin tam bağımsızlığını ve keyfi gözaltı, kovuşturma ve hapis dahil olmak üzere mesleki faaliyetleriyle bağlantılı her türlü usulsüz müdahale veya misillemeye karşı etkili bir şekilde korunmalarını sağlamak amacıyla avukatların çalışmalarının izlenmesine ilişkin yönetmelik ve uygulamalarını gözden geçirmelidir;

(c) Avukatların ve derneklerinin çalışmalarını engellemek için haksız terörle mücadele suçlamalarına başvurmaktan kaçınmalıdır.

41. Komite, 2016'daki darbe girişiminin ardından binlerce hâkim ve savcının Gülen hareketiyle bağlantılı oldukları iddiasıyla adil yargılanma güvencesi olmaksızın görevden alınmasından endişe duymaktadır. Komite ayrıca, 2013 yılında üst düzey hükümet yetkilileri ve yakınlarının adının karıştığı geniş çaplı bir yolsuzluk soruşturmasının ardından hakimlere yönelik tutuklama, kovuşturma ve disiplin tedbirlerinden de endişe duymaktadır. Hâkim ve savcılarının toplu olarak görevden alınmasının ardından, yürütme tarafından kontrol edildiği bildirilen bir süreçte binlerce yeni hâkim ve savcı işe alınmıştır. Atama süreci 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 7. ve müteakip maddelerinde düzenlenmiş olsa da, Komite sürecin şeffaflıktan yoksun olduğu ve siyasi kriterlere dayandığı yönünde raporlar almıştır. Komite ayrıca, hakimlerin açık ve şeffaf kriterler olmaksızın ve bir tür disiplin yaptırımını olarak zorla görev yerlerinin değiştirildiği veya görevden alındığına dair raporlardan da endişe duymaktadır (madde 2, 9 ve 14).

42. Taraf Devlet, hâkim ve savcılarının seçimi, atanması, terfisi, disiplin uygulamalarına tâbi tutulması ve görevden alınmasına ilişkin kural ve usullerin şeffaf ve tarafsız olmasını ve Sözleşme'ye ve Yargı Bağımsızlığına İlişkin Temel İlkeler ve Yargı Bağımsızlığına İlişkin Temel İlkeler de dâhil olmak üzere ilgili uluslararası standartlara uygun olmasını sağlamalıdır.

Savcıların Rolüne İlişkin Kılavuz İlkeler. Ayrıca, atamaların kesinlikle liyakate ve kapasitelerine göre yapılmasını sağlamalıdır. İhraç mağdurlarının, yargı denetimi de dahil olmak üzere, bağımsız ve tarafsız mekanizmalar aracılığıyla etkili hukuk yollarına erişebilmelerini ve buna uygun olarak tam tazminat alabilmelerini sağlamak için gerekli tüm tedbirleri almalıdır.

43. Komite, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun ceza yargılamasına dahil olan kişilerin haklarına ilişkin hükümlerini not ederken, hükümeti eleştirenler, insan hakları savunucuları, barışçıl protestocular ve gazeteciler de dahil olmak üzere terörle ilgili davalarda adil yargılanma hakkının sistematik olarak reddedildiğine dair raporlardan endişe duymaktadır. Bu bağlamda Komite, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda terörle ilgili davalarda savunma hakkına getirilen kısıtlamalardan endişe duymaktadır; örneğin, dosya içeriğinin sanıklar tarafından incelenmesini kısıtlayan 153.2 maddesi ve gözaltındaki kişinin avukata erişimini 24 saate kadar kısıtlayan ve işkence veya kötü muamele riskini artıran 154.2 maddesi. Komite ayrıca, Taraf Devlet'in Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Osman Kavala, Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ ile ilgili bağlayıcı kararlarını (madde 7, 9, 14, 19, 21 ve 22) uygulamamış olmasından üzüntü duymaktadır.

44. Taraf Devlet, terörle ilgili suçlardan şüphelenilen veya bu suçlarla itham edilen kişilere, Sözleşme'ye uygun olarak, yasalarda ve uygulamada tüm uygun yasal ve usuli güvencelerin sağlanmasını temin etmeli ve mevzuatı bu doğrultuda değiştirmelidir. Ayrıca, terörle ilgili davalardaki mahkûmiyet kararlarını gözden geçirmeli ve adil yargılanma güvencelerinden yararlanamayanlara etkili hukuk yolları sağlamalıdır.

45. Komite, aralarında devlet memurları, hâkimler, doktorlar, askeri personel, polis memurları, öğretmenler ve akademisyenlerin de bulunduğu on binlerce Devlet görevlisinin, isimlerinin olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerine ekli listelerde yer almasının ardından Gülen hareketiyle bağlantılı oldukları iddiasıyla ihraç edilmelerine ilişkin olarak bildirilen usul eksikliğinden endişe duymaktadır. Komite, bu özet ve toplu ihraçların bireyselleştirilmiş bir soruşturmaya veya doğrulanabilir kanıtlara dayanmamasından ve etkili bir yargı denetimi olmaksızın gerçekleştirilmesinden endişe duymaktadır. Komite, olağanüstü hal ve ilgili kararnameler kapsamında alınan tedbirlere ilişkin şikayetleri incelemek ve karara bağlamak üzere Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu'nun kurulmasını ve Taraf Devlet'in Komisyon'un bireyselleştirilmiş ve iyi gerekçelendirilmiş kararlar verdiği iddiasını dikkate almaktadır. Ancak, Komisyon'un bağımsız olmadığına, inceleme usullerinin uzunluğuna ve yeterince bireyselleştirilmiş kriterlerin ve uygun savunma araçlarının bulunmadığına işaret eden raporlardan endişe duymaktadır. Komite, Komisyon'a yapılan başvuruların büyük çoğunluğunun reddedildiğini ve birçok kararın gerekçeden yoksun olduğunu veya hukuka aykırı gerekçelere dayandığını belirten raporları not eder. Bu nedenle Komite, ihraç edilenlerin bağımsız, tarafsız ve etkili bir hukuk yoluna erişememiş olmasından endişe duymaktadır (madde 14).

46. Taraf Devlet, kamu hizmetinden ve özel sektörden ihraç edilen tüm bireylerin davalarının uluslararası standartlara uygun olarak bağımsız ve tarafsız bir yargı organı tarafından incelenmesini sağlamalı ve işten çıkarmanın keyfi olduğunun tespit edildiği durumlarda tazminat ve telafi sağlamalıdır.

Mahremiyet hakkı

47. Komite, 2016 yılında Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun kurulmasını not etmekle birlikte, yeterli veri koruma mevzuatının olmamasından endişe duymaktadır. Bu bağlamda, 2014 yılında 6532 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da yapılan ve Milli İstihbarat Teşkilatı'nın yetkilerini önemli ölçüde genişleten ve kötüye kullanımı önlemek için yargı denetimi de dahil olmak üzere güvenceler olmaksızın kişisel verilere sınırsız erişim sağlayan değişikliklerden endişe duymaktadır. Komite ayrıca, cep telefonu iletişiminin geniş çaplı olarak izlenmesi ve Taraf Devlet'in yeterli bir veri koruma mevzuatı olmaksızın zorunlu SIM kart kaydı şartı getirmesinden endişe duymaktadır. Komite, zorunlu kimlik kartlarının kullanımına ilişkin bilgi alamamış olmaktan üzüntü duymaktadır (madde 17).

48. Taraf Devlet, herkesin özel hayatın gizliliği hakkında tam olarak yararlanmasını güvence altına almak için gerekli tüm tedbirleri almalıdır. Ayrıca şunları da yapmalıdır:

(a) Veri koruma ve gözetleme faaliyetleri ile özel hayatın gizliliğine yönelik diğer her türlü müdahaleyle ilişkin mevzuatını Sözleşme'ye, özellikle de 17. maddeye ve yasalık, orantılılık, gereklilik ve şeffaflık ilkelerine tam olarak uygun hale getirmeli; iletişimin gözetlenmesi ve dinlenmesinin önceden ve sürekli yargı denetimine tabi olmasını sağlamalıdır. Bu bağlamda, 6532 sayılı Kanun dahil ancak bununla sınırlı olmamak üzere özel hayatın gizliliğine usulsüz müdahale teşkil eden mevcut kanunları değiştirmeli veya yürürlükten kaldırmalı ve sıkı güvenceler ve etkili denetimin yanı sıra kişisel verilerin kullanımı konusunda rıza alınmasına ilişkin katı gereklilikler tesis etmelidir.

(b) SIM kart kaydı için veri tabanının yönetiminin, özel kuruluşlar ve Devlet yetkilileri tarafından bilgisayar korsanlığı, veri sızıntıları ve yetkisiz erişimin önlenmesi amacıyla, uygun adli veya yasal yetkilendirme gerekliliklerinin oluşturulması da dahil olmak üzere, uygun güvencelere tâbi olmasını sağlamalıdır.

(c) Mağdurların etkili şikâyet mekanizmalarına ve etkili onarımlara erişimini sağlamalıdır.

Din veya inanç özgürlüğü

49. Komite, Taraf Devlet'in zorunlu askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkını tanımasını, buna alternatif bir düzenleme getirmemesini ve vicdani retçilerin idari ve adli para ve hapis cezalarıyla karşı karşıya kalmalarını esefle karşılamaya devam etmektedir. Askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddetmenin sürekli bir suç olarak görülmesi ve bireysel bir retçiye uygulanabilecek yaptırımların sayısında herhangi bir sınırlama olmaması endişe vericidir. Komite, itiraz sahiplerinin uygulamada bazı medeni ve siyasi haklarından mahrum bırakılmalarından endişe duymaya devam etmektedir. Komite ayrıca, zorunlu askerlik hizmetinin eleştirilmesinin Ceza Kanunu'nun 318. maddesi (madde 2, 18, 19, 26 ve 27) kapsamında suç sayılmasından da endişe duymaktadır.

50. Taraf Devlet, zorunlu askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkını tanımalı ve vicdani retçilerin ayrımcı ve cezalandırıcı olmayan alternatif sivil hizmetlere erişimine izin vermelidir. Ayrıca Ceza Kanunu'nun 318. maddesini yürürlükten kaldırmayı veya değiştirmeyi düşünmelidir.

51. Komite, 1935 tarihli Vakıflar Kanunu kapsamına girmeyen gayrimüslim dini cemaatlere uygulanan, tescil ve mülk satın alma veya mülk edinme kısıtlamaları da dahil olmak üzere, ayrımcılık yapılmaksızın inançlarını uygulama kısıtlamalarından endişe duymaya devam etmektedir. Komite, Protestan cemaatlerin ve Yehova Şahitlerinin ibadet yerlerini tescil ettirmek istediklerinde ayrımcılık ve bürokratik zorluklarla karşılaştıklarına dair raporlardan endişe duymaktadır. Komite ayrıca, Protestan ve Yehova Şahitleri cemaatlerinin Türk olmayan üyelerinin girişlerinin yasaklandığı, oturma izinlerinin yenilenmediği veya iptal edildiği ve sınır dışı edildikleri iddialarından ve Alevi ibadetinin resmi olarak tanınmamasından endişe duymaktadır (madde 2, 12, 18, 19, 26 ve 27).

52. Sözleşme'nin 18. maddesi, Komite'nin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına ilişkin 22 (1993) sayılı genel yorumu ve önceki sonuç gözlemleri uyarınca, Taraf Devlet herkes için düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesini sağlamalı ve dini azınlıklara karşı her türlü ayrımcılığı önlemeli, bunlarla mücadele etmeli ve bunları ele almalıdır. Bu bağlamda, 1935 tarihli Vakıflar Kanunu da dahil olmak üzere, dini azınlıklara karşı ayrımcılık yapan, ibadet yerleri ve dini cemaatlerin yabancı üyelerinin seyahat özgürlüğü ile ilgili tüm mevzuat, politika ve uygulamaları yürürlükten kaldırmalı veya değiştirmelidir.

İnsan Hakları Savunucuları

53. Komite, insan hakları savunucularına, gazetecilere, avukatlara, Kürt aktivistlere, çevre savunucularına, muhalif siyasetçilere, akademisyenlere ve hükümeti eleştirdiği düşünülen herhangi bir sivil toplum üyesine yönelik zulüm, taciz, sindirme ve misilleme raporlarından endişe duymaktadır. Bu bağlamda Komite, faaliyetlerini bastırma için keyfi gözaltıların ve siyasi amaçlı kovuşturmanın kullanıldığı iddialarından da endişe duymaktadır. Komite, insan hakları savunucularının ve diğer sivil toplum üyelerinin karşı karşıya kaldıkları sindirme ve zulüm ortamının

Bazı örgütlerin kapatılması ve faaliyetlerinin kısıtlanması ve bireylerin otosansür ve sürgüne başvurmak zorunda bırakılması (madde 19, 21, 22 ve 26).

54. Taraf Devlet, insan hakları savunucuları, gazeteciler, avukatlar, Kürt aktivistler, çevre savunucuları, akademisyenler ve sivil toplumun tüm üyeleri ve örgütleri için yasalarda ve uygulamada güvenli ve elverişli bir ortam sağlamalıdır. Özellikle de şunları yapmalıdır

(a) İnsan hakları savunucularına, gazetecilere, avukatlara ve akademisyenlere ve diğer sivil toplum aktörlerine yönelik her türlü zulüm, taciz ve sindirme ile mücadele etmeli ve bunları önlemelidir. Ayrıca keyfi gözaltı veya kovuşturma da dahil olmak üzere herhangi bir misillemenin mağduru olma korkusu olmadan uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla işbirliği yapmak da dahil olmak üzere çalışmalarını özgürce yürütebilmelerini sağlamak amacıyla etkili bir şekilde korunmalarını garanti altına almak için gerekli tüm tedbirleri almalıdır;

(b) İnsan hakları savunucularına yönelik tüm insan hakları ihlallerinin ve saldırıların kapsamlı, tarafsız ve bağımsız bir şekilde soruşturulmasını, failerin adalet önüne çıkarılmasını ve suçlu bulunmaları halinde usulüne uygun olarak cezalandırılmasını ve mağdurların yeterli tazminatı almasını sağlamalıdır;

(c) Evrensel Olarak Tanınan İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Teşvik Etme ve Koruma Konusunda Bireylerin, Grupların ve Toplumsal Organların Hak ve Sorumluluklarına İlişkin Bildirge uyarınca insan hakları savunucularını korumak için kapsamlı mevzuat ve politikalar geliştirmelidir.

İfade özgürlüğü

55. Komite, gazetecilerin, siyasi muhaliflerin, insan hakları savunucularının, akademisyenlerin ve sivil toplum gruplarının üyelerinin, özellikle de hükümeti eleştirenlerin, ifade özgürlüğü haklarını kullandıkları için Türk Ceza Kanunu'nun yanıltıcı bilgi yaymayı suç sayan 217/a maddesi, Cumhurbaşkanına hakareti düzenleyen 299. maddesi, Türk milletini aşağılamayı düzenleyen 301. maddesi ve silahlı örgüt üyeliğini düzenleyen 314(2) maddesi gibi çeşitli hükümleri uyarınca keyfi olarak gözaltına alındıklarına ve kovuşturmaya uğradıklarına dair çok sayıda rapordan endişe duymaktadır; ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca. Komite ayrıca, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun ile 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un 260.000'den fazla internet sitesinin ve on binlerce Twitter/X hesabının, tweetlerin, YouTube videolarının yanı sıra Facebook ve Instagram'daki içeriklerin, 2023 seçimleri sırasında veya hükümetin 2023 depremine verdiği tepkiye yönelik eleştirilerle ilgili içeriklerin engellenmesi ve kapatılması için kullanıldığını gösteren çok sayıda rapordan endişe duymaktadır (madde 19).

56. Taraf Devlet, Sözleşme'nin 19. maddesi ve Komite'nin 34 (2011) sayılı genel yorumuna uygun olarak herkesin ifade özgürlüğü hakkını kullanabilmesini ve her türlü kısıtlamanın Sözleşme'nin 19 (3) maddesinin katı gerekliliklerine uygun olmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri almalıdır. Taraf Devlet özellikle şunları yapmalıdır:

(a) Ceza Kanunu'nda yer alan hakaret ve her türlü aşağılamayı suç olmaktan çıkarmayı değerlendirin ve ceza kanunları ile terörle mücadele mevzuatının eleştirel ve muhalif görüşlerin ifade edilmesini bastırmak için uygulanmamasını sağlamalıdır;

(b) İfade özgürlüğünü haksız yere kısıtlayan mevzuatın gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi ve internet sitelerinin, iletişim platformlarının ve çevrimiçi kaynakların engellenmesine ve internetin topyekün kısıtlanmasına son vermelidir.

57. Komite, 2016 darbe girişiminin ardından kapatılan medya kuruluşlarının sayısının resmi rakamların çok üzerinde olduğu ve bu kuruluşların büyük çoğunluğunun halen kapalı olduğu yönündeki iddialardan endişe duymaktadır. Komite, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun medya kuruluşlarının mal varlıklarının iadesi ve tazminat için başvuruda bulunmalarına yönelik prosedürler oluşturmasını takdirle karşılamaktadır. Ancak raporlar, Anayasa Mahkemesi'nin 8 Nisan 2021 tarihli 6755 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması

Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun hükmünün iptaline ilişkin kararına rağmen "ulusal güvenliğe tehdit oluşturan" medya kuruluşlarının kapatılmasına izin veren bu yasaya rağmen, raporlar bu kuruluşların kapalı kalmaya devam ettiğini göstermektedir. Komite ayrıca, uluslararası medya ve yürütmeyi eleştiren gazeteciler de dahil olmak üzere basın kartlarının büyük ölçüde iptal edilmesinden endişe duymaktadır (madde 19).

58. Taraf Devlet, medya kuruluşlarının kapatılmasına ilişkin kararların tüm hukuki güvencelerle birlikte kapsamlı ve hızlı bir şekilde gözden geçirilmesi için bağımsız ve tarafsız bir süreç oluşturmalı ve bu sürecin Sözleşme'nin 19 (3) maddesinin katı gerekliliklerine tam olarak uymasını sağlamalıdır. Taraf Devlet, yürütmeyi eleştiren görüşlere sahip medya kuruluşlarının ve gazetecilerin, gereksiz kontrol veya müdahale olmaksızın ve ifade özgürlüğü haklarını kullandıkları için cezalandırılma korkusu olmaksızın özgürce faaliyet gösterebilmelerini hukuken ve uygulamada güvence altına almalıdır.

Barışçıl toplanma özgürlüğü

59. Komite, toplanma özgürlüğünün Anayasa'nın 34. maddesi ile güvence altına alındığını not etmekle birlikte, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'te yer alan bazı hükümler gibi, toplantıları kısıtlamak için geniş ve muğlak gerekçeler öngören mevzuat hükümlerinden endişe duymaktadır. Komite ayrıca, incelenen dönem boyunca yetkililerin hükümete muhalif olarak algılanan kişiler tarafından düzenlenen barışçıl toplantıları, LGBTQ yürüyüş ve etkinliklerini, Cumartesi Anneleri nöbetlerini ve Dünya Kadınlar Günü yürüyüşlerini yasaklamasından veya bunlara çok sayıda kısıtlama getirmesinden endişe duymaktadır. Komite ayrıca, bazı protestoları dağıtmak için uygulanan aşırı güç kullanımından ve Gezi Parkı protestolarında olduğu gibi katılımcıların keyfi olarak tutuklanmasından endişe duymaktadır (madde 21).

60. Sözleşme'nin 21. maddesi ve Komite'nin barışçıl toplanma hakkına ilişkin 37 (2020) sayılı genel yorumu ışığında, Taraf Devlet aşağıdaki hususları yerine getirmelidir:

(a) **Barışçıl toplanma hakkını kolaylaştırmak için somut adımlar atmalı ve her türlü kısıtlamanın Sözleşme'nin 21. maddesinin katı gerekliliklerine ve orantılılık ve gereklilik ilkelerine uygun olmasını sağlamalıdır;**

(b) **Barışçıl toplantılar bağlamında aşırı güç kullanımı veya keyfi gözaltı ve tutuklama iddialarının derhal, kapsamlı ve tarafsız bir şekilde soruşturulmasını, sorumluların adalet önüne çıkarılmasını ve suçlu bulunmaları halinde uygun yaptırımlarla cezalandırılmalarını ve mağdurların eksiksiz tazminat almalarını sağlamalıdır;**

(c) **Hâkimlere, savcılara ve kamu görevlilerine barışçıl toplanma hakkı konusunda ve kolluk kuvvetlerine Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel İlkeler ve Birleşmiş Milletler Kolluk Kuvvetlerinde Daha Az Öldürücü Silahlara İlişkin İnsan Hakları Rehberi konusunda uygun eğitimler vermelidir.**

Örgütlenme özgürlüğü

61. Komite, olağanüstü hal sırasında sendikalar, insan hakları örgütleri, avukat dernekleri ve eğitim kurumları da dahil olmak üzere bin 700'den fazla dernek ve vakfın kalıcı olarak kapatıldığını gösteren güvenilir raporlardan endişe duymaktadır. Komite, kapatma işlemlerinin olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinde yer alan muğlak kriterler çerçevesinde, etkili bir yargı denetimi veya adil yargılama güvenceleri olmaksızın gerçekleştirilmiş olmasından endişe duymaktadır. Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu'nun kurumları yeniden açma ve onaylarını iade etme yetkisine rağmen, kurumların büyük bir çoğunluğu kapalı kalmaya devam etmektedir. Komite, 7262 sayılı Kanun'un İçişleri Bakanlığı'na bağımsız kuruluşların faaliyetlerini kısıtlama, muğlak risk değerlendirme kriterlerine ve zayıf kanıt standartlarına dayalı olarak denetleme ve yönetim kurulu üyelerini görevden uzaklaştırma konusunda geniş takdir yetkisi tanıyan ve böylece bireyleri bu kuruluşların yönetim kurullarında görev almaktan veya üye olmaktan caydırıcı bir etki yaratan hükümlerinden endişe duymaktadır (madde 22).

62. Taraf Devlet, derneklerin işleyişini düzenleyen mevzuatını ve uygulamalarını

Sözleşme ile tam uyumlu hale getirmeli ve getirilen her türlü kısıtlamanın Sözleşme'nin 22. maddesine uygun olmasını sağlamalıdır. Ayrıca, insan hakları örgütleri, sendikalar, avukat dernekleri ve eğitim kurumları da dahil olmak üzere sivil toplum örgütleri için elverişli bir ortam yaratmalı ve meşru faaliyetleri nedeniyle taciz veya misilleme korkusu olmadan ve gereksiz veya aşırı kısıtlayıcı idari engellere maruz kalmadan faaliyet gösterebilmelerini sağlamalıdır.

Kamu işlerine katılım

63. Taraf Devlet, bir Parlamento üyesi hakkında cezai bir prosedür izlenmesi halinde bir yargıcın talebi üzerine Parlamento dokunulmazlığının kaldırılabilceğini belirtirken, Komite, dokunulmazlığın kaldırılmasının seçimlere katılma hakkı ve Parlamentoların ifade özgürlüğü gibi bazı temel haklar üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiden endişe duymaktadır. Bu bağlamda Komite, zorla kaybetmeler ve Kürtlerle ilgili insan hakları sorunları gibi konularda resmi sıfatlarıyla konuşan bazı Parlamento üyelerinin dokunulmazlıklarının kaldırıldığı ve bu açıklamalar nedeniyle tutuklandıkları, yargılandıkları veya yaptırımlara maruz kaldıkları yönündeki haberlerden endişe duymaktadır (madde 2, 19, 21, 25 ve 26).

64. Sözleşme'nin 25. maddesi ve Komite'nin kamu işlerine katılım ve oy kullanma hakkına ilişkin 25 (1996) sayılı genel yorumu uyarınca, Taraf Devlet, kamu işlerine katılma hakkının yanı sıra kamu görevi yapan kişilerin kamu işlerini tartışma, eleştirme ve muhalefet etme özgürlüğü de dahil olmak üzere ifade özgürlüğü hakkından tam olarak yararlanmasını sağlamalıdır. Parlamentolar dokunulmazlığına ilişkin hükümleri Sözleşme hükümleriyle uyumlu hale getirmelidir. Taraf Devlet ayrıca, dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekillerini görevlerine iade etmeyi ve parlamenter görevleri sırasında yaptıkları açıklamalarla ilgili cezai kovuşturmalara son vermeyi değerlendirmelidir.

65. Komite, kasıtlı suçlardan hüküm giyen kişilerin, suçun ağırlığına ve cezanın süresine bakılmaksızın haklarından mahrum bırakılmalarından endişe duymaktadır. Komite ayrıca, hukukun üstünlüğünün zayıflığı, sivil alanın korunmaması, ifade ve toplanma özgürlüklerine getirilen kısıtlamalar, derneklerin veya siyasi partilerin askıya alınması veya kapatılması, muhalif siyasetçilerin kovuşturmaya uğraması ve yargının bağımsız olmaması ve Yüksek Seçim Kurulu'nun kararlarının yargı yoluna tabi olmaması nedeniyle seçim anlaşmazlıklarının etkili bir şekilde giderilememesi de dahil olmak üzere, Taraf Devlet'te adil ve özgür seçimlerin yapılması için yeterli koşulların bulunmamasından endişe duymaktadır (madde 2, 9, 14, 18, 19, 21, 22, 25 ve 26. maddeler).

66. Taraf Devlet, kamu işlerine katılma hakkının kullanılmasını sağlamalı ve seçim yönetmeliklerini ve uygulamalarını, 25. madde de dahil olmak üzere Sözleşme'ye ve Komite'nin kamu işlerine katılma ve oy kullanma hakkına ilişkin 25 (1996) sayılı genel yorumuna uygun hale getirmelidir. Ayrıca aşağıdaki hususlarda gerekli tedbirleri almalıdır:

(a) Şeffaf, adil ve özgür seçimler yapılmasını sağlamak; gerçek siyasi çoğulculuğu ve tartışmayı teşvik etmek; sindirme ve misilleme korkusunun olmadığı bir ortamda, hükümete muhalif seçenekleri temsil edenler de dahil olmak üzere, bireysel olarak veya siyasi partiler ve diğer örgütler aracılığıyla siyasi faaliyette bulunma özgürlüğünü sağlamak;

(b) Yüksek Seçim Kurulu'nun yürütmeden tam bağımsızlık ve tarafsızlıkla çalışmasını sağlamalı ve yargıya erişim de dahil olmak üzere seçimlerin telafisi için etkili çözüm yolları sağlamak;

(c) Tüm hüküm giymiş mahkumların oy kullanma hakkını reddeden mevzuatı, Komite'nin kamu işlerine katılım ve oy kullanma hakkına ilişkin 25 (1996) sayılı genel yorumu ışığında gözden geçirmek (paragraf 14).

D. Yaygınlaştırma ve takip

67. Taraf Devlet, Sözleşme'de yer alan haklar konusunda yargı, yasama ve idari makamlar, ülkede faaliyet gösteren sivil toplum ve hükümet dışı kuruluşlar ve genel kamuoyu arasında farkındalık yaratmak amacıyla Sözleşme'yi, iki İhtiyari Protokolü, ikinci periyodik raporunu ve mevcut sonuç gözlemlerini yaygın bir şekilde dağıtmalıdır.

Taraf Devlet şunları yapmalıdır:

Periyodik raporun ve mevcut sonuç gözlemlerinin Taraf Devlet'in resmi diline çevrilmesini sağlamalıdır.

68. Komite usul kurallarının 75 (1) sayılı kuralı uyarınca, Taraf Devlet'ten 8 Kasım 2027 tarihine kadar, Komite tarafından yukarıdaki 42 (yargının bağımsızlığı), 44 (terörle mücadele usullerinde adil yargılanma hakkı) ve 62 (örgütlenme özgürlüğü) sayılı paragraflarda yapılan tavsiyelerin uygulanmasına ilişkin bilgi vermesi talep edilmektedir.

69. Komite'nin öngörülebilir gözden geçirme döngüsüne uygun olarak, Taraf Devlet, raporun sunulmasından önce Komite'nin sorun listesini 2030 yılında alacak ve üçüncü periyodik raporunu oluşturacak olan cevaplarını bir yıl içinde sunması beklenmektedir. Komite ayrıca Taraf Devletten raporu hazırlarken ülkede faaliyet gösteren sivil toplum ve sivil toplum örgütlerine geniş bir şekilde danışmasını talep etmektedir. Genel Kurul'un 68/268 sayılı kararı uyarınca, rapor için kelime sınırı 21bin 200 kelimedir. Taraf Devlet ile bir sonraki yapıcı diyalog 2032 yılında Cenevre'de gerçekleştirilecektir.

*Bu belge Etkiniz AB Programı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Çeviriden kaynaklanabilecek herhangi bir hatadan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi sorumlu tutulamaz.